

УДК 330.341.1:338.439.4:633.1

Тетяна ІВАНЕНКО

*кандидат економічних наук, доцент кафедри управління виробництвом
та інноваційною діяльністю підприємств
Миколаївського національного аграрного університету,
м. Миколаїв, Україна*

Юлія АРКУША

*студентка факультету менеджменту
Миколаївського національного аграрного університету,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: arkusha.juliya@gmail.com*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА – ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗІ

Ключове положення в економіці України займає аграрний сектор, від функціонального стану якого в прямій залежності знаходиться продовольча безпека і незалежність держави, розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків та рівень життя населення. Випуск конкурентоспроможної продукції зернової галузі можливий тільки на основі використання сучасних технологій, а також здійснення інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах. Інноваційний шлях розвитку забезпечує належний рівень якості продукції та зростання ринкових можливостей сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: зерновиробництво, інноваційний розвиток, рослинництво, конкурентоспроможність, обслуговуюча кооперація, економічна ефективність.

Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств є однією з найважливіших категорій ринкової економіки і характеризує можливість та ефективність їх адаптації до умов конкурентного середовища. Формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств забезпечує підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки, а отже сприяє вирішенню проблем щодо забезпечення продовольчої безпеки країни. Управління конкурентоспроможністю підприємств має забезпечити максимальне використання виробничих потужностей і орієнтацію їх на задоволення потенціальних вимог споживачів у конкурентоспроможній продукції.

Питання з управління конкурентоспроможністю підприємств знайшли своє відображення в працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (В. Архарова, М. Маліка, М. Портера, А. Сміта, П. Саблука, Й. Шумпетера). Проте питання підвищення конкурентних позицій підприємств галузі рослинництва залишаються актуальними на даному етапі, і потребують проведення нових досліджень і пошуку нових напрямків вирішення даної проблеми.

Метою статті є розробка теоретичних заasad і практичних рекомендацій підвищення конкурентоспроможності продукції у сільськогосподарських підприємствах, а також обґрунтування пропозицій щодо економічного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Поняття конкурентоспроможності аграрних підприємств досить повно та системно розкривають у своєму визначенні М. Малік та О. Нужна. На їх думку – це здатність суб'єктів економічної діяльності аграрної сфери пристосовуватись до нових умов господарювання, використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі на ринках сільськогосподарської продукції та послуг, максимально ефективно використовувати земельні ресурси, якомога повніше задовольняти потреби покупця шляхом аналізу структури ринку і гнучко реагувати на зміну його кон'юнктури [3].

Грамотна конкурентна політика на базі мобілізації власного внутрішнього потенціалу є головною умовою досягнення комерційного успіху підприємства. Сильні сторони, здібності, можливості і ресурси підприємства являють собою визначені дії, що характеризують його конкурентні переваги.

На думку вчених, для підприємства існують три основні шляхи здобуття конкурентних переваг: стати кращим самому, послабити конкурентів або змінити ринкове середовище [1].

У першому випадку підприємство застосовує сукупність заходів, спрямованих на вдосконалення власної діяльності (наприклад, поліпшення якості продукції, зниження її собівартості). У другому випадку діяльність компанії спрямовано на безпосереднє послаблення конкурентів. У випадку неможливості використання двох перших шляхів або їх вичерпаності компанії часто намагаються змінити саме середовище, в якому вони конкурують.

На сьогодні процеси, які відбуваються на аграрному ринку України мають ознаки системної кризи, що зумовлено тривалим періодом адаптації економіки до ринкових умов, диспаритетом цін на продукцію сільського господарства та промисловості, недостатністю продовольчого забезпечення і низьким рівнем доходів населення; тривалою дією мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, інформаційною та інноваційною відсталістю, незабезпеченістю в повній мірі технічним обладнанням, що зумовлює низьку ефективність аграрного виробництва. На наш погляд, одна з проблем низьких доходів сільськогосподарських товаровиробників, полягає у тому, що вони займаються, в переважній більшості, не заготівлею і переробкою своєї продукції, поліпшуючи якість, а потім її реалізацією споживачам, а відразу збутом продукції суб'єктам господарювання переробної сфери АПК, або ж посередникам.

Посередники чи переробники диктують сільськогосподарським виробникам умови закупівлі агро продукції і часто занижують закупівельні ціни на тлі загального суттєвого зростання цін на більшість продовольчих товарів.

Виходом із цієї ситуації задля забезпечення формування та підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є об'єднання аграрних товаровиробників у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

Саме такий вид кооперування надасть можливість сільськогосподарським виробникам максимально ефективно зберігати, переробляти, самостійно просувати продукцію на ринки збуту, що дозволить створити потужні агропромислово-торговельні структури, які забезпечать повний цикл руху сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача.

Кооперативи є невід'ємною складовою ринкової економіки, вони – не лише тип підприємства чи форма господарювання, а й ідеологія виживання сільськогосподарського товаровиробника за умов ринкової економіки [5], бо саме кооперативний рух, кооперація дають змогу поєднувати приватну власність, конкурентну боротьбу, ринкове господарство, справжню демократію з можливістю відчувати себе господарями.

Значення кооперації для сільськогосподарських товаровиробників і споживачів полягає в реалізації зовнішнього і внутрішнього конкурентних ефектів. Внутрішній конкурентний ефект кооперації передбачає реалізацію членам кооперативу економічних переваг від членства в ньому, дозволяючи їм уникати посередників, спільно використовувати об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури і за рахунок цього знижувати собівартість продукції.

Зовнішній конкурентний ефект передбачає, що споживачі також отримують економічні переваги від функціонування кооперативу, купуючи продукцію за нижчими цінами. Внутрішній і зовнішній ефекти кооперації формують її позитивний соціально-економічний потенціал [2].

Важливим питанням, що стоїть перед сільськогосподарськими товаровиробниками, яке можна вирішити за допомогою організації заготівельно-збутового кооперативу, є організація збутової логістики. Спільне будівництво елеваторів дасть можливість заощадити кошти на зберіганні виготовленого зерна, сформувати якісну партію зерна, реалізувати зерно в більш сприятливий з цінкової точки зору час.

Організація успішного збуту продукції залежить від уміння враховувати і використовувати складну кон'юнктуру ринку і вносити відповідні зміни у стратегію поведінки на ринку. На ринок продукції значно впливає світовий ринок та місцеві умови. Прогнозування ситуації на ринку потребує збору різноманітної інформації.

За даними таблиці 1 можна зробити висновок, що середня ціна за умов самостійної реалізації зернових сільськогосподарських культур в 2015 році коливалася від 2508 грн до 3218 грн за тону, яка значно поступається ціні реалізації на умовах FOB. Таким чином, сільськогосподарські товаровиробники втрачають майже вдвічі, розміру грошових надходжень від реалізації виробленої ними продукції.

**Реалізація основних сільськогосподарських культур
в сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району***

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2014 р
ПСП «Нова Зоря»				
Зернові та зернобобові				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	2529,3	3892,5	9705,1	в 3,8 разів
Продано зерна, ц	15395	14952	30658	в 2 рази
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	164,29	260,34	316,56	в 1,9 разів
Соняшник				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	5920,1	13635,2	23478,9	в 3,9 разів
Продано зерна, ц	17206	19326	27888	162,1
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	344,07	705,54	841,90	в 2,4 разів
ПСП «Новогригорівське»				
Зернові та зернобобові				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	3791,4	8269,6	12579,7	в 3,3 разів
Продано зерна, ц	21141	29323	36879	174,4
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	179,34	282,02	341,10	в 1,9 разів
Соняшник				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	8967,4	5539,1	4998,8	55,7
Продано зерна, ц	24922	7076	6520	26,1
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	359,82	782,80	766,69	в 2,1 разів
ПАТ «Облплемсервіс»				
Зернові та зернобобові				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	917,7	872,7	3418,2	в 3,7 разів
Продано зерна, ц	5171	3107	10916	в 2,1 разів
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	177,47	280,88	313,14	в 1,7 разів
Соняшник				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	1313,1	4711,	6369,5	в 4,8 разів
Продано зерна, ц	3049	6108	7284	в 2,4 разів
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	430,66	771,13	874,45	в 2 рази
СТОВ «Дмитрівське»				
Зернові та зернобобові				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	859,9	1450	2066,4	в 2,4 разів
Продано зерна, ц	5449	5781	6939	127,3
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	157,81	250,82	297,79	в 1.8 разів
Соняшник				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	550,7	804,5	1649,3	в 3 рази
Продано зерна, ц	1622	1202	1991	122,3
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	339,52	669,30	828,38	в 2,4 разів
ТОВ «Дружба»				
Зернові та зернобобові				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	31840,9	62659,4	53951,9	в 1,7 разів
Продано зерна, ц	172453	194686	161878	93,9
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	184,64	321,85	333,29	в 1,8 разів
Соняшник				
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	44987,0	102762,3	91603,9	в 2 рази
Продано зерна, т	120172	137199	108593	90,4
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	374,36	749,00	843,55	в 2,3 разів

* розраховано автором за даними форми №50-сг сільськогосподарських підприємств Вознесенського району.

Створення заготівельно-збутового кооперативу підприємствами-виробниками зерна дасть можливість сформувати однорідні товарні партії якісного зерна, яке вони зможуть реалізувати на зовнішній ринок за більш вигідною ціною та отримати більший прибуток.

Підвищення економічної ефективності виробництва зерна передбачає збільшення обсягів його виробництва та поліпшення його якості шляхом інтенсифікації зерновиробництва на основі внесення в оптимальні строки раціональної кількості органічних і мінеральних добрив, розширення посівів стійких до дефіциту вологи, до хвороб і шкідників високоврожайних сортів і гібридів, інтенсивних ресурсозберігаючих технологій і високопродуктивної техніки.

Дослідження наукових установ НААНУ свідчать, що у середньому по Україні при внесенні під озимі зернові культури мінеральних добрив у кількості 194 кг діючої речовини на 1 гектар посіву із співвідношення N75 P69 K50 приріст урожаю зерна на 1 кг добрив становить 4,3 кг. Одна гривня витрат на мінеральні добрива, дає 5 гривень прибутку від реалізації додатково одержаного зерна.

Впровадження сорту «Андромеда» на заміну сорту "Селянка" у 2018 році на площі в 100 га дозволить отримати додатково 173 тони зерна озимої пшениці, яке, реалізувавши по середній реалізаційній ціні 1 ц зерна 2016 року додатково одержить грошової виручки – 528,7 тис. грн (табл. 2).

За рахунок отриманого приросту прибутку в подальшому можна розширити площі під новими високоврожайними сортами зернових.

Розв'язання проблем технічного оновлення і забезпечення рослинництва в сучасних ринкових умовах потребує перегляду підходів щодо формування ринку техніки й технічних послуг, насамперед за участю підприємств тракторного сільськогосподарського машинобудування та їх машинно-технологічних об'єднань, спроможних забезпечити не тільки розширене відтворення машинно-тракторного парку аграрних формувань, а й обслуговування її протягом усього періоду її експлуатації, навчання інженерно-технічних і механізаторських кадрів для її ефективного використання, створивши мережу дилерських і обслуговуючих формувань.

Досягти приросту валового збору зерна в сільськогосподарських підприємствах можна за рахунок ліквідації втрат при збиранні врожаю, які виникають внаслідок порушення оптимальних строків збирання, як це мало місце у минулому, 2016 році. Значна частина зернозбиральних комбайнів у господарствах вже відпрацювали свій нормативний строк використання і тому з кожним роком втрати зерна збільшуються.

Науково обґрунтовані сівоzmіни й системи обробітку ґрунту дають можливість помітно скоротити розвиток шкідливих організмів, а поширення бур'янів тримають у розумних межах.

Таблиця 2

Економічна ефективність розширення посівів сорту озимої пшениці «Андромеда» в СТОВ «Дмитрівське»

Показники	Районований сорт «Селянка»	Кращий сорт «Андромеда»
Урожайність, ц з 1 га	19,9	42,2
Прибавка урожайності в порівнянні з районованим сортом, ц з 1 га	–	17,3
Виробничі витрати на 1 га – всього, грн	4287,6	7451,0
– в тому числі додаткові витрати, пов'язані з впровадженням нового сорту	–	3163,40
Виробнича собівартість 1 ц проданого зерна, грн	215,45	176,56
Ціна реалізації 1 ц, грн	305,66	305,66
Додаткова грошова виручка від реалізації зерна у розрахунку на 1 га, грн	–	5287,92
Прибуток від реалізації, грн.		
– на 1 ц реалізованої продукції;	90,21	129,1
– на 1 га посівної площі	1795,18	5448,02
Додатковий прибуток на 1 га, грн	–	3652,84
Рівень рентабельності,%	41,8	73,3

Окрім того, пропонується впровадження біологічних методів боротьби зі шкідниками та хворобами, а також застосування органо-синтетичних фунгіцидів, інсектицидів і гербіцидів, які є найменш шкідливими для довкілля і здатні до повного розкладання на нешкідливі компоненти в ґрунті.

Сьогодні різко знизився рівень технічного оснащення, погіршилося забезпечення мінеральними і органічними добривами та хімічними засобами захисту рослин аграрного виробництва, що стало однією з основних причин суттєвого зниження результативності його діяльності.

Необхідно вдосконалювати технологію вирощування усіх культур з метою мінімізації технічних прийомів, поєднання їх, застосування комбінованих агрегатів, зменшення кількості проходів техніки в посівах. Економії енерговитрат сприяють також удосконалення способів збирання хлібів і кормових культур, скорочення проміжних технологічних операцій.

Таким чином, для забезпечення формування та підвищення конкурентоспроможності

сільськогосподарських підприємств необхідно мінімізувати кількість посередників чи переробників, які диктують сільськогосподарським виробникам умови закупівлі агропродукції і часто занижують закупівельні ціни на тлі загального суттєвого зростання цін на більшість продовольчих товарів. Також доцільним є об'єднання аграрних товаровиробників у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

Розвиток галузі рослинництва на інноваційній основі передбачає впровадження створених селекціонерами нових високоврожайних сортів та гібридів. За однакових умов забезпеченості виробничими ресурсами нові сорти культур дають на третину продукції більше, ніж старі.

Необхідно вдосконалювати технологію вирощування усіх культур з метою мінімізації технічних прийомів, поєднання їх, застосування комбінованих агрегатів, зменшення кількості проходів техніки в посівах. Економії енерговитрат сприяють також удосконалення способів збирання хлібів і кормових культур, скорочення проміжних технологічних операцій.

Список використаних джерел

1. Архаров В. Гнучка організаційна структура управління — запорука конкурентних переваг підприємств // Економіка розвитку. — 2014. — № 3. — С. 92—94.
2. Архаров В. Гнучка організаційна структура управління – запорука конкурентних переваг підприємств // Економіка розвитку. — 2014. — № 3. — С. 92—94.
3. Бабан Т. О. Обґрунтування ефективності кооперації сільськогосподарських підприємств для експорту зерна ячменю / Т.О.Бабан // Економічні науки. — № 7 (36). — 2017.
4. Малік М. Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія / М. Й. Малік, О. А. Нужна. — К. : Інститут аграрної економіки, 2007. — 270 с.
5. Статистична інформація Державного комітету статистики України: Держкомстат України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Blok, R., Honcharenko, V. V., Ivanova, N. A. et al (2001), Silskohospodarski obsluhovuiuchi kooperatyvy [Agricultural operating cooperatives], Urozhai, Kyiv, 288 p.
7. Pro silskohospodarsku kooperatsiiu: Zakon Ukrainy vid 17.07.1997 № 469/97, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр> (access date April 21, 2014).

Іваненко Т., Аркуша Ю. О. Инновационное развитие зернопроизводства – основа повышения конкурентоспособности отрасли

Ключевое положение в экономике Украины занимает аграрный сектор, от функционального состояния которого в прямой зависимости находится продовольственная безопасность и независимость государства, развитие внутреннего и внешнего рынков и уровень жизни населения. Выпуск конкурентоспособной продукции зерновой отрасли возможен только на основе использования современных технологий, а также осуществления инновационной деятельности в сельскохозяйственных предприятиях. Инновационный путь развития обеспечивает надлежащий уровень качества продукции и рост рыночных возможностей сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: зернопроизводство, инновационное развитие, растениеводство, конкурентоспособность, обслуживающая кооперация, экономическая эффективность.

Ivanenko T., Arkusha Y. Innovative development of grain production – the basis for increasing the competitiveness of the industry

The agrarian sector occupies a key position in the Ukrainian economy, from the functional state of which the food security and independence of the state are directly dependent, the development of internal and external markets and the standard of living of the population. The output of competitive products of the grain industry is possible only on the basis of the use of modern technologies, as well as the implementation of innovative activities in agricultural enterprises. An innovative way of development ensures an appropriate level of product quality and an increase in the market opportunities of agricultural enterprises.

Key words: grain production, innovative development, crop production, competitiveness, servicing cooperation, economic efficiency.

Стаття надійшла до редколегії 28.11.2017